

OPPENHEIMER TRAJEDİSİ

1950'li yıllarda Wisconsin Üniversitesi'nde, doktora yeterlilik sınavının sözlü bölümünde bir öğrenciyi Robert Oppenheimer'in fiziğe ne katkı yaptığı soruluyor. Öğrencinin yanıtı: "Bilmiyorum". Ona doğru yanıtın da bu olduğu söyleniyor. Acımasız ve saygısız bir ifade...

Toplumda Oppenheimer daha çok, ilk atom bombasını gerçekleştirmeyi amaçlayan Manhattan Projesi'nin başkanı olarak, yaptığı askeri katkısıyla anımsanır; ancak herhangi bir fizik öğrencisinin, en azından Born - Oppenheimer yaklaşımını, Oppenheimer - Phillips etkisini, ya da karadelikleri hatırlaması gerekirdi. Yine de, yukarıdaki yanıt 20. yüzyılın anlaşılma kişiliklerinden biri olan Robert Oppenheimer'in karmaşık mirası için bir bakıma doğrudur.

Oppenheimer'in Mirası...

Savaşın önce Oppenheimer, kibir ve entelektüel üstünlük duygusuna rağmen, bir evrenselci olarak saygı duyulan bir kişiydi. Fiziğin bütün dallarındaki en son gelişmeleri izler ve yetenekli öğrencileri yetiştirirdi.

Hans Bethe'ye göre "Amerikan kutsal fizikini Avrupa'nın bir taşra teşkilatı durumundan dünya liderliğine getirmekte herkesten çok onun katkısı vardı".

Savaş sırasında Oppenheimer'in Manhattan Projesi'ni yönetmedeki parlak başarısı, onu meslektaşları ve halk arasında bir numaralı fizikçi durumuna getirdi. Savaşın sonra, dünyayı değiştirme planları gibi yüce amaçlara sahip, hırslı bir hükümet danışmanı oldu. Ancak, aynı zamanda düşmanlar da edindi; özellikle de gençliğindeki sol eğilimi ve bir hidrojen bombası yapma konusundaki tereddütlerinden kuşkulanan askerler arasında. 1953'te, Soğuk Savaş'ın getirdiği korkular arasında güvenlik belgesi iptal edildi ve resmi görevi fiilen sona erdi. Bu karara karşı çıkarak açtığı davanın sonucu olarak 1954'te gerçekleşen oldukça onur kırıcı ve dramatik duruşmadaysa kararı değiştirmeyi başaramadı.

Bütün bunlara karşın Oppenheimer hâlâ yarı-efsanevi bir kişilik ve fizik konferanslarına katıldığında, devlet başkanları gibi karşılanıyordu. Çok parlak özetlemeler yapıyor, unutulmaz deyimler kullanıyor, medyayı ve hayranlarını büyüleyordu -ama konuşmacılara haşın davranmayı da sürdürüyordu. Bir fizikçi ona "hem çok büyük saygı hem de samimi bir antipati" duyulduğunu söylemişti.

Oppenheimer'in kıyaslandığı tarihi kişilikler arasında, Çanakkale Boğazı'nda gemilerden bir köprü yapan cüretkar Pers kralı Kserkses, kilise tarafından yargılanıp suçlu bulunan bilimci Galileo, Yahudi karşıtlarının kışkırtmasıyla askeri mahkemede yargılanan Fransız subayı Alfred Dreyfus, Hindistan'ın ilk Genel Valisi olarak hizmet ederken suçlanan William Hastings, yine bi-

limle ilgili geçmiş olan ve bir devrim lideri olduktan sonra politik bir yıkılışa karşılaşılan T. E. Lawrence sayılabilir.

Oppenheimer'in kıyaslandığı yazınsal kişilikler arasındaysa iyi niyetli eylemleri, kendini beğenmişlik ve gururuyla gölgelenen Thomas Becket (Katedral'deki Cinayet), şeytanla anlaşma yapan Faust; sonunda daha insancıl hale gelen Kral Lear ve kontrol edemeyeceği güçleri yine de salıveren Sihirbazın Çırağı gibi karakterler var.

... ve Trajedisi

Oppenheimer, fizikçi Freeman Dyson'a Auden ve Isherwood'un F6 kahramanı MF'i anlatıyordu: "gurur, belirsizlik ve insan şefkatinde oluşmuş Hamlet-benzeri bir kişi ... entelektüel bir matematiksel çokluk". MF'den, siyasi nedenlerle, yüksek bir dağın tepesine yapılacak gurur ve saldırganlık yüzünden işlerin tersine dönmesi sonucunda yenilir ve yıkılır. Düşmanlar yıkılışına yardım ederken, kahraman, aslında kendi erdemleriyle kendi sonunu getirir; kişiliği o denli güçlüdür ki, kendisini yok edecek güce de yalnız kendisi sahiptir.

Oppenheimer'in yaşamının büyük bölümü klasik Yunan trajedilerindeki düzeni anımsatır. Aristoteles'in deyişiyle "çok ünlü ve şanslı" bir iyi niyetli lider, karakterindeki kusurlar (genellikle gurur ve saldırganlık) yüzünden işlerin tersine dönmesi sonucunda yenilir ve yıkılır. Düşmanlar yıkılışına yardım ederken, kahraman, aslında kendi erdemleriyle kendi sonunu getirir; kişiliği o denli güçlüdür ki, kendisini yok edecek güce de yalnız kendisi sahiptir.

Oppenheimer'in öyküsünün sonucu, trajik kahramanların alışılmış kaderleri olan ölümü içermese de, yeterli ölçüde geriye dönüş içerir.

O zamana dek gerçekleştirilen en ileri askeri projenin başarılı liderine askeri hizmet yasaklanmıştır. Dünya toplumları için tasarlanan bir planın tutkulu mimarı, hükümet organları dışına atılmıştır. Ülkesini seven bir adam, onun günah keçisi olarak damgalanmıştır.

Kritik Nokta

Oppenheimer ile kıyaslanan trajik kahramanların çeşitliliği, onun hiçbirine tam olarak benzemediğine bir işaret. Aristoteles'in kabullenme olarak tanımladığı, kişinin dünyadaki konumunun farkında olması ve onu kabul etmesi durumu, Oppenheimer'in sahip olmadığı bir nitelikti. Çoğu zaman dünyevi olmayan bir izlenim bırakırdı. Daha çok kendi yalan ve aldatmacalarının kanıtlarının sergilendiği, 1953'teki güvenlik duruşması konusunda hiçbir açıklama yapmadı; anılarını hiç yazmadı; konuşmaları çoğu zaman dolambaçlıydı ve itirafçı bir yaklaşımı reddetti. Duruşmanın açık bir kitaba çevirdiği yaşamının yorumlanmasına da yardımcı olmadı. Trajik kahramanlar, kendileri hakkında da düşünürlər. Bu bağlamda Oppenheimer'in öyküsü genele uymuyor; çünkü geriye dönüş içerse de kabullenme içermiyor.

Bu nedenle olsa gerek, fizikçi Abraham Pais'ye çağrıştırdıkları, bir trajedi değil; Henry James'in *Beast in the Jungle* (Ormandaki Canavar) romanı. Romanın kahramanı John Marcher, çok önemli bir olay için seçilmiş olduğu inancıyla, kendisini çevresinden uzak tutarak yaşamaktadır. Bu olay, düşlerinde, pusuda bekleyen bir canavar şekline bürünür. Ne var ki sonunda söz konusu olayın gerçekleşmiş olduğunu, kendisini uzak tutması sayesinde canavarın yanından geçip gittiğini anlar.

Fransız hükümeti Oppenheimer'i onurlandırmak için bir madalya bastığında, ondan katkılarının anlamını yansıtmak için bir amblem istedi. Çalışmalarıyla ilgili olarak seçtiği, elektrik yük birleşmelerinin formülü olan $C\psi=\psi^*$ oldu. Oppenheimer'in o müthiş saygınlığı, başarma tutkusu ve yeteneği düşünülürken Wisconsin Üniversitesi'ndeki öğrenci ve hocasının, ne bu formülün, ne de Born-Oppenheimer, Oppenheimer-Phillips ya da karadeliklerin neden doğru yanıt olmadığını düşündükleri açık. Doğru yanıt yalnızca "bilmiyorum" olabilir. Oppenheimer'in yaşamının belki de en trajik boyutu, yeteneklerini kendisinin yeterli bulduğu ölçüde kullanmayı başaramamış olmasıdır.

Crease, R P "The Oppenheimer Tragedy"
Physics World, Nisan 2004

Çeviri: Nermin Arık